

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

VI. évfolyam 64. szám

2002. június

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,”
(Vörösmarty Mihály)

A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása tagszervezetei: a II., VI., IX. és XI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzatok, valamint az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor - hívottan és hívatlanul - mindenkit szeretettel vár a Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.magy-orm.axelero.hu honlapon.

Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu

Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@mail.datanet.hu

„Őrizd meg a Te népedet békében...”

„Nyájadnak jó pásztora, Szent Gergely, te vetted meg az egyház alapjait Armenia földjén, a szent apostolok fundamentumán.”

Minden évben megünnepeljük a pünkösdi utáni negyedik szombat Világosító Szent Gergely ünnepét, hogy ezzel is emlékezzünk őseinkre, mert ez is megerősíthet hitünk megtartásában, hagyományaink megőrzésében. Ezek segítségével, belőlük fundamentumot képezve kell ellenállnunk az élet viharainak.

Dr. Sasvári László

* * *

Köllő Katalin

Csiky Gergely cifra nyomorúsága

I. rész

„A drámatörténet úgy tartja nyilván, hogy itt kezdődik a realista igényű magyar társadalmi dráma. Az általános irodalomtörténet számára pedig egészen Mikszáthig ezzel a keserűen mulatságos játékkal lép a legnagyobbat a kritikai realizmus felé a magyar irodalom” - írja *Hegedűs Géza A magyar irodalom arcképcsarnoka* című művében Csiky Gergellyel foglalkozó fejezetében, a dráma pedig, amelyre hivatkozik Hegedűs Géza a fenti mondatokban, az 1880-ban a Nemzeti Színházban bemutatott és „botrányos sikert” arató *Proletárok*. Ezzel a darabbal robbant be tulajdonképpen a színházi életbe Csiky Gergely, aki ekkor már 38 éves. Ám az idáig vezető út hősiünk amúgyis rövidre szabott életében eléggé göröngyös volt, hiszen nem csak „külső” akadályokat kellett legyőznie, hanem saját belső énjét is, amelyben érdekes kettősség lakozott: a katolikus pap szent hivatása, és a színpad iránt érzett ellenállhatatlan vágya, amely minduntalan előtört, bármennyire is próbálta elcsitítani. Az előbbire felettesei emlékeztették, előbb csak figyelmeztetőleg, hagyná abba a „festett világba” való kiruccanásait, és foglalkozzon hivatásával, majd választás elé állítva, ám egyáltalán nem megkönnyítve döntését. Az utóbbit, mármint a színpad iránt érzett vágyát, ha akarta volna sem tudta volna elnyomni, visszaszorítani, hiszen tehetségének hatalma ellenőrizhetetlenül tört fel. E kettősség között tétovázó úrt kellett leküzdenie, és ez nem ment könnyen.

Csiky Gergely 1842. december 8-án született az Arad megyei Pankotán. A Csiky-család egyike a legelterjedtebb örmény családoknak, egyik őse Csiky Tivadar 1760-ban nyert magyar nemességet. A család két ágra szakadt, Gergely az Arad megyébe átszármazott ág sarja. Édesapja, Csiky János 1816-ban született Temes vármegye Fibis nevű nagyközségében, megyei főorvos, édesanyja az aradi születésű Verzár Lenke. A költő így ír édesapjáról: „Atyám orvos volt Aradon. Ő kelté bennem a színház iránti szeretetet. Írt apró színdarabokat, melyeket mi, gyermekek adtunk elő. Ezek a kis darabok ébresztették fel érdeklo-

désemet a nagy darabok iránt. Emlékszem, hogy az olvasás mesterségét is a színlapok segélyével tanul-
tam meg. ..." (Pesti Hírlap, 1883. febr. 15.) A Csiky családnak az elsőszülött Gergelyen kívül még két
gyermek volt, Károly és Ilona. Édesapja korai halála nagyban befolyásolja a pályaválasztásban, hiszen a
már kora ifjúságától papi nevelésben részesülő Csiky belátta, hogy minél előbb édesanyja segítségére kell
legyen. Az aradi gimnázium elvégzése után a temesvári papneveldebe kerül, a gimnáziumi évek irodalmi
próbálkozásai után belemélyed a teológiai tanulmányokba, és elkezd tanulmányozni a klasszikus görög
és római irodalmat. Egyébként eminens tanuló, kitűnő nyelvérzéke van. 1861-ben az egyházmegye Buda-
pestre küldi, a központi papnevelő intézetbe. Minden bizonnyal a fővárosi levegő hatására újra feltámad-
nak irodalmi vágyai, és tevékeny részt vesz a különböző irodalmi körökben. Tanulmányai végeztével a
megyéspüspök visszarendeli, ám mivel még nem érte el a kanonikus kort, néhány hónapig a püspöki iro-
dában dolgozik, mint iktató. Miután felszentelik, Bonnáz Sándor püspök ajánlatára 1865 januárjától a bé-
csi Augustineumba kerül, a Szent-Ágostonról elnevezett felsőbb papnevelő intézetbe. Itt három évet és
nyolc hónapot tölt, és a szigorlatokra való felkészülés mellett angol és francia színműírókat tanulmányoz,
különösen Molière-t. Ebben a periódusában nincsenek irodalmi tevékenységre utaló jelek, nem ír semmit.
Kedélye általában derűs, csak időnként zavarja meg szívbaja, s kollégái szerint ilyenkor mindig hangoz-
tatta: „Meglátják, nem leszek hosszú életű!” Mivel a bécsi levegő nem tett jót egészségének, a szigorlatok
letétele után visszahívják Temesvárra. 1869-ben Tornyára helyezik segédlelkésznek, s az itt töltött hóna-
pok alatt tör fel újra a színpad iránti vágya. Tornyáról fél év múlva Temesvárra kerül helyettes tanárként a
gimnáziumba. Elbeszéléseket ír, s mivel úgy gondolja, hogy felettesei nem néznék jó szemmel, álnév
alatt, Marosi Gyulaként közli a Fővárosi Lapokban, és elkezdi fordítani is. 1874-ben a budapesti egyetem
teológiai fakultásához folyamodik katedráért, ám annak ellenére, hogy eddigi egyházi tevékenysége nagy
elismerésnek örvend, elutasítják. Erről így ír egy tanár kollegájának: „... Ha ezt a mellékelt ívet közölné
(itt egy egyházi lapra való előfizetési felhívásról van szó, amelyet ő szerkeszt), jól tenné. Különben ünne-
pélyesen ígérem, hogy ez lesz utolsó merényletem a közbátorság ellen. Ha nem lesz 300 előfizetőm, meg
sem indítom ... Hadi lábba való állásunk óta számos és ünnepélyes bukáson mentem keresztül. Legneve-
zetesebb és legeclatansabb volt ezek között az utolsó egyetemi tanárság, melyre nagy dísszel folyamod-
tam, s még a candidatióba sem jöttem bele. Többi bukásaim holmi színdarabokkal s más ily haszontalan-
ságokkal vannak összekötésben.

Gyakran énekelem a Marseillaisét, megfelelő zongorakíséret mellett..."

Csiky Gergely többször is említette, hogy talán nem lépett volna ki az egyházi rendből, ha püspöke ké-
nyelmesebb munkakörbe helyezte volna. Temesvári élete aránylag csendes, nem jár társaságba, viszont
egyetlen szórakozása a színház, s nyilván nagy feltűnést kelt e szokása. Anyagi helyzete sem rózsás, erről
tanúskodik egy barátjához írott levele is: „... A 'Népújság' érdemdús szerkesztője nemrég levélben arra
kért fel, hogy küldjem el neki arcképemet, miután a kath. journalisták albumát akarja magának összeállí-
tani.... Legyen szíves (a szerkesztő) úrnak megmondani, hogy arcképpemmel nem szolgálhatok, mert még
mindeddig, (30 éves koromig) nem vittem annyira, hogy lefotografiroztassam magamat. Talán emlékszik
még bécsi együttlétünkökből, hogy mindég szándékomban volt ez s számtalanszor kijelentettem, hogy az el-
ső felesleges öt forintot erre fogom fordítani; de ezt a felesleges öt forintot még most is hiába várom..."
Ugyanebben a levélben bevallja, hogy *nem tud a természet ellen küzdeni*, és megírja, hogy regényt ír
„*Bánvári páholó*” címmel, amelyről végül is kiderül, hogy „Vad ember” cím alatt jelent meg, Barlanghy
Bencze néven. Ezen kívül két kötetnyi elbeszélése is megjelenik *Az életből*, és *Fényképek* címmel. 1874
nyarán írja meg *Jóslat* című mesedramáját, amelyet beküld a Teleki-pályázatra. „Az akadémia éppen ek-
kor tűzött ki díjat - írja egy visszaemlékezésében - beküldtem. Az eredmény kihirdetése előtt két nappal
egy újságot olvastam. Egy, a Teleki-pályázatról szóló cikk panaszkodott, hogy annyi rossz darab érkezett
be. A cikk végén egy darab címét öreg betűkkel láttam kinyomatva. Olvastam a címet: nem az én dara-
bom címe volt. Haragosan dobtam félre az újságot. Egy idő múlva nyugodtabb lettem. Egészen akartam
olvasni halálítéletemet. Még egyszer elolvastam az újságot s láttam, hogy a „Jóslat” első helyen van ajánl-
va ... Gyorsan egy pohár vizet ittam, mert féltem, hogy szélhűdés ér. Első gondom az volt, hogy harminc
forintot szerezzek, s Budapestre utazzam, hogy elhozzam a száz aranyat. Ott voltam a gyűlésen, melyen
kihirdették dicsőségemet. Száz Károly volt az előadó. Annyira bírálta díjkoszorúzott munkámat, hogy azt
hittem: száz arany helyett huszonöt botot kapok. Jóslatom a rossz darabok között a legkevésbé rossz», én
kontár vagyok s több ilyen hízelgés. És mégis négy év múlva már magam is tagja voltam az akadémiának
s a legközelebbi Teleki-pályázaton előadó ..."

Azt már végképp nem merete hinni, hogy a Jóslat színpadra is kerül, ám rövid idő alatt erre is sor került, hiszen Szigligeti Ede, a Nemzeti Színház akkori igazgatója szinte nagyítóval kereste azt a magyar drámaíró, aki eredeti darabot ír. S bár az akadémia nem tartotta jónak, Szigligeti nagyon is bátran felvállalta a bemutatását. A Jóslat elég szép sikert aratott, (huszonkétszer került színre) s az akadémiával ellentétben, a sajtó felfedezte Csikyben a „nem mindennapi tehetséget”. Szigligeti, tapasztalt színházi ember lévén, nagy mértékben hozzájárult a sikerhez, hiszen kivételes gonddal figyelt az előadásra. Felbuzdulva a Jóslat sikerén, néhány hónappal később ismét pályázik a Teleki-díjra, *Janus* című tragédiájával, amelyben, elhagyva a mese világát, a pogányság és a kereszténység közötti küzdelmek területére kalandozik. Ismét ő kapja a száz arany pályadíjat, s darabja szintén a Nemzeti színpadára kerül 1877. október 15-én. 1878-ban súlyos beteg lesz, az aradi szülői házban fekszik hosszú ideig, ahol édesanyja és testvére ápolja. Itt kapja a nagy hírt: *Ellenállhatatlan* című darabjával elnyerte az akadémia legnagyobb jutalmát, a 400 aranyos Karácsonyi díjat. Ettől egyből talpra áll, s visszamegy Temesvárra, majd Pestre utazik. Az *Ellenállhatatlan* premierjére 1878. október 11-én kerül sor, de mindössze ötször játszik. A darab bemutatója előtt egy héttel, tanítás közben elájul, majd betegsége hivatkozva fél év szabadságot kér a püspöki hivataltól, és Budapestre költözik. Ugyanezen év decemberében Párizsba utazik, itt éri a hír, hogy a Kisfaludy Társaság tagjává választották, Horváth Mihály megüresedett helyére. És újabb Teleki-díj, a *Bizalmatlan* című vígjátékáért. Tulajdonképpen ez a darab készíti elő a *Proletárokat*. Minden átmenet nélkül szakít eddigi stílusával, mondanivalójával, és teljes egészében a magyar társadalom felé fordul. Ő teremti meg az új drámatípust, a realista társadalmi drámát.

(folytatjuk)

* * *

Egy erdélyi örmény közmondás és költészeti kapcsolata

A közmondás értelme magyarul: Van ember ki ezerrel ér fel - és van ember, ki egygyel sem ér fel. Ez az erdélyi örmények által használt nyelven, átírva latin betűkkel, így hangzik:

Gá márt vov g'ázse házár, - u gá márt, vov megmén ál csh' ázse.

A közmondás érdekessége, hogy Hovhannesz Erzinkaci örmény költőnek, aki 1230-ban született és 1293-ban halt meg, van egy rövid verse, amelynek ugyanez az alap gondolata. Lothár László műfordításában ez így hangzik:

Van ember, aki egymaga ezret ér,

s van ezer más, aki egyet sem ér.

És az, aki egymaga ezret ér -

hülyék szemében garast sem ér.

Kérdés, vajon a 13-ik századi költő a nép ajkán általánosan ismert közmondást teljesítette ki a versben, vagy éppen fordítva: a költő által frappánsan megfogalmazott gondolat alakult át népi közmondássá? Az irodalom- és kultúrtörténetben mindkettőre akad példa.

* * *

Lapzártakor érkezett

Egy per - és az ítélet

A Pesti Központi Kerületi Bíróság I. fokon ítéletet hozott az Országos Örmény Önkormányzat felperes által az Erdélyi Örmény Gyökerek Szerkesztősége alperes ellen sajtó helyreigazítás iránt indított perében. Az alábbiakban közöljük - kivonatosan - a nem jogerős ítéletet.

- Szerkesztőség -

Országos Örmény Önkormányzat (1055 Bp. Deák F. u. 17.) felperesnek Erdélyi Örmény Gyökerek Szerkesztősége (1015 Bp. Donáti u.7/a.) alperes ellen sajtó-helyreigazítás iránt indított perében meghozta az alábbi

ÍTÉLETET: